

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Jarosław Majewski

Adam Błachnio, Julia Kosonoga-Zygmunt
Jarosław Majewski, Piotr Zakrzewski

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Jarosław Majewski

Adam Błachnio, Julia Kosonoga-Zygmunt
Jarosław Majewski, Piotr Zakrzewski

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 14 marca 2024 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Robert Zawłocki

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Świerk-Bożek

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Autorzy poszczególnych części:

Adam Błachnio: uwagi wprowadzające do rozdz. XVII, XIX, XXIV, XXVII, XXXII, XXXIV, XXXVII;
komentarze do art. 127–139, 148–162, 194–196, 212–217a, 252–264a, 270–277d, 299, 303, 305–306a,
306c, 310–316

Julia Kosonoga-Zygmunt: uwagi wprowadzające do rozdz. XVI, XVIII, XX, XXIII, XXVI, XXVIII,
XXXI; komentarze do art. 117–126c, 140–147, 163–172, 189–193, 206–211a, 218–221, 248–251

Jarosław Majewski: słowo wstępne; uwagi wprowadzające do części ogólnej, szczególnej i wojskowej
oraz rozdz. I–IV, Va–XII, XIV, XV, XXXVIII–XLIII; komentarze do art. 1–38, 43ba, 43bb, 46–108,
114a–116, 300–302, 304, 307–309, 317–357

Piotr Zakrzewski: uwagi wprowadzające do rozdz. V, XIII, XXI, XXII, XXV, XXIX, XXX, XXXIII,
XXXV, XXXVI, XLIV; komentarze do art. 39–43b, 43c–45a, 109–114, 173–188a, 197–204, 222–247a,
265–269c, 278–298, 306b, 358–363

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8286-713-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Słowo wstępne

Komentarz do Kodeksu karnego, który oddajemy do rąk Czytelników, powstał w jednym ośrodku akademickim – zespół autorów, którym mam przyjemność kierować jako redaktor naukowy, jest złożony w całości z pracowników Katedry Prawa Karnego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Naszym głównym celem było opracowanie objaśnień do obowiązującej ustawy karnej w jak największym stopniu spełniających wymogi dobrego komentarza praktycznego, tj. nastawionego na prezentowanie i rozstrzygnięcie kwestii interpretacyjnych istotnych z punktu widzenia praktyki wymiaru sprawiedliwości, w którym poszczególne tezy są formułowane w sposób możliwie zwięzły i przystępny dla czytelnika, a zarazem konkluzywny. Z tego względu w opracowaniu: 1) do koniecznego minimum została ograniczona prezentacja zagadnień z zakresu teorii prawa karnego; 2) każdy autor skoncentrował się przede wszystkim na przedstawieniu własnego stanowiska interpretacyjnego, 3) tezy interpretacyjne dotyczące kwestii niekontrowersyjnych lub mało kontrowersyjnych są podane przeważnie bez szczegółowego uzasadnienia, a tezy interpretacyjne dotyczące kwestii kontrowersyjnych – z uzasadnieniem ujętym na ogół syntetycznie, często ze wskazaniem, gdzie można znaleźć bardziej wyczerpujące, 4) odesłania do literatury i orzecznictwa z założenia nie są pełne, spełniają przede wszystkim funkcję ilustracyjną.

Jesteśmy świadomi tego, że cel, który sobie postawiliśmy, jest tyleż ambitny, co trudny do osiągnięcia. Czytelnicy ocenią, w jakim stopniu udało się go nam zrealizować. Poddamy się ich wyrokowi.

Tworzyliśmy ten komentarz z myślą o trzech zwłaszcza grupach czytelników, mianowicie przedstawicielach praktyki wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, w szczególności sędziach, prokuratorach, adwokatów i radcach prawnych, aplikantach sędziowskich, prokuratorskich, adwokackich i radcowskich oraz innych osobach przygotowujących się do egzaminów zawodowych obejmujących prawo karne, a także studentach prawa i innych kierunków, w ramach których omawia się problematykę odpowiedzialności karnej.

Komentarz jest pracą zespołową, ale każde z objaśnień ma swego autora, który w ramach opracowywania go korzystał z pełnej autonomii i w związku z tym bierze za nie wyłączną odpowiedzialność. Jedną z naturalnych konsekwencji wspomnianej autonomii autorskiej każdego z członków naszego zespołu jest to, że określone kwestie „styczne” dla dwóch lub

większej liczby przepisów opracowanych przez różne osoby mogą być w objaśnieniach do poszczególnych tych przepisów ujmowane nieidentycznie czy nawet niezbieżnie.

Pewne błędy, nieścisłości, niespójności, niezasadne pominięcia lub tym podobne w każdym opracowaniu tak obszernym i wielowątkowym jak ten komentarz są nieuniknione, chociażby nawet w toku prac nad nim wszyscy, którzy biorą w tym udział, dokładali najwyższej staranności. Dążyliśmy do tego, by owych ułomności było możliwie jak najmniej. Będziemy wdzięczni za wszelkie krytyczne uwagi, nawet gdyby krytyka miała być surowa; każdą wnikliwie przeanalizujemy. Jeżeli nasz komentarz zostanie przyjęty przez Czytelników na tyle życzliwie, że pojawi się kiedyś potrzeba przygotowania jego drugiego wydania, ujawnione w ten sposób miejsca wymagające korekty postaramy się poprawić.

Warszawa, luty 2024 r.

Jarosław Majewski

CZĘŚĆ OGÓLNA

Uwagi wprowadzające

1. W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach naszego kręgu kulturowego, **podstawowy zrab przepisów prawa karnego ustanawia się za pomocą jednej specjalnej ustawy karnej**. Jest ona u nas tradycyjnie tytułowana „Kodeks karny”. Obecnie obowiązujący Kodeks karny z 1997 r. zastąpił Kodeks karny z 1969 r., którego poprzednikiem był z kolei Kodeks karny z 1932 r. Ani w okresie II Rzeczypospolitej, ani po II wojnie światowej nie udało się zrealizować idei wyłączności kodeksu karnego, gdy chodzi o stanowienie przepisów karnych (zasada taka obowiązuje w niektórych innych systemach prawnych). Tradycyjnie już przepisy karne normujące odpowiedzialność za przestępstwa karne skarbowe ustanawia się u nas osobną ustawą (obecnie Kodeks karny skarbowy); do końca lat 60. ubiegłego wieku, do wejścia w życie Kodeksu karnego z 1969 r., to samo dotyczyło przepisów prawa karnego wojskowego. Przepisy karne są ponadto zawarte w wielu innych ustawach, których zasadniczym celem nie jest bynajmniej normowanie kwestii związanych z odpowiedzialnością karną, lecz zupełnie innych obszarów czy aspektów życia społecznego. Ustawy takie bywają często określane mianem „ustaw szczególnych”, a przepisy karne w nich zawarte – mianem „pozakodeksowych przepisów karnych”.
2. Kodeks karny dzieli się na trzy części: ogólną, szczególną oraz wojskową. Otwiera go **część ogólna**, która grupuje przepisy 15 rozdziałów – od I do XV.
3. **Przepisy części ogólnej pełnią bardzo różne funkcje**. Można wśród nich w szczególności wyróżnić:
 - przepisy współokreślające granice kryminalizacji,
 - przepisy określające zasady odpowiedzialności karnej,
 - przepisy określające katalog kar i pozostałych środków reakcji karnej, normatywną charakterystykę treści tych środków i przesłanki ich orzekania,
 - przepisy określające zasady wymiaru kar i pozostałych środków reakcji karnej oraz stosowania rozmaitych instytucji tzw. sądowego wymiaru kary,
 - przepisy ustanawiające definicje legalne,
 - przepisy określające sposób rozumienia oraz czasowy i przestrzenny zasięg stosowalności innych przepisów karnych.

ROZDZIAŁ I

Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973; Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1987; Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989; Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1. *Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego*, Kraków 1998; Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994; Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012; Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Czyn ciągły i ciąg przestępstw*, Kraków 1999; Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nie określonych w ustawie karnej*, Łódź 1995; Gardocki L., *Zasady obowiązywania ustawy*, „Palestra” 1996/3–4; Giezek J. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021; Giezek J., *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; Janiszewski B., *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary* [w:] *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004; Kardas P. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, cz. I. *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX 2016; Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011; Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym oraz sposobach jej rozstrzygnięcia* [w:] *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Ćwiąkalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994; Kopeć A., *Próba ustalenia kryterium rozgraniczającego zamiar ewentualny od innych postaci strony podmiotowej czynu*, WPP 1992/1–2; Kostarczyk-Gryszka J., *Z problematyki kumulatywnego zbiegu przepisów*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1972/V; Kulik M., *Czy nieletni może odpowiadać karne za niewykonawcze postaci współdziałania przestępnego oraz formy stadialne poprzedzające dokonanie*, St. Praw. 2016/4; Kulik M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX 2023; Lachowski J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, LEX 2020; Lachowski J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, LEX 2023; Lachowski J., *Kumulatywna kwalifikacja prawna a przedawnienie karalności przestępstwa. Glosa do uchwały SN z dnia 20 września 2018 r.*, I KZP 7/18, OSP 2019/6; Majewski J., *Czas popełnienia przestępstwa. Zagadnienia definicyjne* [w:] *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, red. J. Warylewski, Gdańsk 2010; Majewski J., *Czy należy skorygować dotychczasową granicę między umyślnością a nieumyślnością?* [w:] *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, red. M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala, Warszawa 2022; Majewski J. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, cz. II. *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX 2016; Majewski J., *Nieumyślność a brak umyślności* [w:] *Nieumyślność. Pokłosie VIII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2012; Majewski J.,

O dwóch „wykładniowych” formach naruszenia zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori* na przykładzie jednego orzeczenia [w:] *Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze*. Księga pamiątkowa Profesora Barbary Kunickiej-Michalskiej, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2008; Majewski J., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu a znamiona subiektywne*, Warszawa 2013; Majewski J., *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełniania czynu zabronionego* [w:] *Reguły intertemporalne w prawie karnym*. Pokłosie XV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, red. J. Majewski, Warszawa 2019; Majewski J., *Określenie umyślności w projekcie kodeksu karnego na tle obowiązujących przepisów*, WPP 1996/1; Majewski J., *O niektórych wątpliwościach związanych z wykładnią przepisów dotyczących orzekania grzywny w nowym kodeksie karnym*, „Palestra” 1998/3–4; Majewski J., *O pozaustawowym domniemaniu umyślności oraz jego szkodliwości* [w:] *Umyślność i jej formy*. Pokłosie VII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, red. J. Majewski, Toruń 2011; Majewski J., *O ustawowym zagrożeniu i innych pojęciach związanych z nadzwyczajnym wymiarem kary (w języku kodeksu karnego)* [w:] *Nadzwyczajny wymiar kary*. Materiały z V Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, red. J. Majewski, Toruń 2009; Majewski J., *O wybranych pojęciach odpowiedzialności karnej* [w:] *Państwo prawa i prawo karne*. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. II, Warszawa 2012; Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Kraków 1997; Majewski J., *Reguły wyłączenia wielości ocen a konstrukcja idealnego zbiegu czynów zabronionych (przestępstw lub wykroczeń)*, „Palestra” 2015/11–12; Majewski J., *„Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji* [w:] *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, red. J. Majewski, Toruń 2006; Majewski J., *Wpływ kontrawencjonalizacji na sytuację prawną osoby prawomocnie skazanej* [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego*. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005; Majewski J., *Zbieg przepisów ustawy*. Zagadnienia węzłowe [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3. *Nauka o przestępstwie*. *Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; Majewski J., Kardas P., *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, PiP 1993/10; Marek A., *Kodeks karny*. Komentarz, Warszawa 2010; Mąciór W., *Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny*, PiP 1975/1; Nita B., Światłowski A., *O retroaktywności prawa karnego (Uwagi polemiczne na tle artykułu W. Wróbla)*, PS 1994/3; Nita B., Światłowski A., *Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 k.k.*, Prok. i Pr. 2001/3; Patryas W., *Interpretacja karnistyczna*. Studium metodologiczne, Poznań 1988; Pietrzykowski T., *Temporalny zakres obowiązywania prawa*, PiP 2003/4; Radecki W., *Normatywne ujęcie wykroczenia*, Prok. i Pr. 2003/2; Rodzyńkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998; Rodzyńkiewicz M., *Próba analizy prawnokarnej konstrukcji umyślności*, RPEiS 1990/3–4; Rychlewska-Hotel A., *Zasada nullum crimen sine lege jako wymóg przewidywalności konsekwencji prawnokarnych*, Kraków 2019; Sakowicz A., *Zasada ne bis in idem w prawie karnym w ujęciu paneuropejskim*, Białystok 2011; Sarkowicz R., *Wyrażanie przyczynowości w tekście prawnym (na przykładzie kodeksu karnego z 1969 r.)*, Kraków 1989; Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976; Szumski J., *Uwagi o samoistnej karze grzywny*, Prok. i Pr. 1999/1; Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1979; Wąsek A., *Kodeks karny*. Komentarz, t. 1 (art. 1–31), Gdańsk 1999; Wąsek A. [w:] *Kodeks karny*. Komentarz, red. O. Górniok, Warszawa 2004; Wąsek A. [w:] *Kodeks karny*. Komentarz, red. O. Górniok, Warszawa 2006; Wolter W., *Glosa do wyroków SN z 13.01.1970 r. (V KRn 402/69), z 27.02.1970 r. (Rw 128/70) i z 1.07.1970 r. (IV KR 103/70)*, PiP 1971/1; Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973; Wolter W., *O tzw. przyczynowości zaniechania*, PiP 1954/10–11; Wolter W., *Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961; Wróbel W., *Grzywna w nowym kodeksie karnym* [w:] *Nowa kodyfikacja karna*. *Kodeks karny*. *Krótkie komentarze*, z. 15, Warszawa 1998; Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003; Wróbel W., *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym* [w:] *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim*

prawie karnym. *Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2006; Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw. Propozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Warszawa 2009; Zając D., *Odpowiedzialność karna za czyny popełnione za granicą*, Kraków 2017; Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2002; Ziemiński Z., *Problematyka ogólna zbiegu przepisów prawnych [w:] Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, Warszawa–Poznań 1979; Zoll A. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, cz. I. *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX 2016; Zoll A., *Zbieg przepisów określających typy czynów zabronionych o zróżnicowanej stronie podmiotowej [w:] Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2006.

Uwagi wprowadzające

1. **Przepisy rozdziału I normują**, zgodnie z zapowiedzią zawartą w jego tytule, zasady odpowiedzialności karnej, a ściślej biorąc, najbardziej podstawowe spośród tych zasad. Określenie „zasady” zostało w tytule komentowanego rozdziału użyte w bardzo szerokim znaczeniu. Część zamieszczonych w nim przepisów (art. 6 § 1 i 2, art. 7 § 2 i 3, art. 9 § 1 i 2, art. 12 § 1 k.k.) zawiera po prostu definicje legalne.
2. **W szczególności przepisy komentowanego rozdziału:**
 - 1) określają podstawowe przesłanki przestępczości ludzkiego zachowania (art. 1 k.k.);
 - 2) statuują tzw. generalną klauzulę odpowiedzialności za zaniechania znamienne skutkiem (art. 2 k.k.);
 - 3) ustanawiają dyrektywę stosowania kar oraz innych środków przewidzianych kodeksie z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu (art. 3 k.k.);
 - 4) określają zasady tzw. prawa karnego międzyczasowego (art. 4 k.k.);
 - 5) współwyznaczają granice obowiązywania przepisów polskiego prawa karnego w przestrzeni (art. 5 k.k.);
 - 6) ustanawiają definicje legalne czasu oraz miejsca popełnienia czynu zabronionego (art. 6 k.k.);
 - 7) wprowadzają podział klasy przestępstw na dwie kategorie – zbrodnie oraz występki, jak również określają definicje legalne zbrodni oraz występkę (art. 7 k.k.);
 - 8) określają, że umyślność stanowi dorozumiane znamię strony podmiotowej w przypadku, gdy w odniesieniu do danego typu czynu zabronionego nie zastrzeżono wyraźnie klauzuli nieumyślności, a także zapowiadają, że nie powinno być typów nieumyślności stanowiących zbrodnie (art. 8 k.k.);
 - 9) ustanawiają kontekstowe definicje legalne umyślności oraz nieumyślności, a także szczególną klauzulę nieumyślności odnoszącą się do typów kwalifikowanych przez następstwo (art. 9 k.k.);
 - 10) określają próg wieku, którego przekroczenie przez sprawcę czynu zabronionego jest warunkiem pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej za ów czyn, dodatkowe warunki odpowiedzialności karnej sprawców nieletnich oraz ulgi w odpowiedzialności przewidziane dla tych sprawców, a także przesłanki stosowania w stosunku do młodocianego sprawcy występkę – zamiast kary – środków wychowawczych, leczniczych albo poprawczych przewidziane dla nieletnich (art. 10 k.k.);
 - 11) normują konsekwencje tzw. niepomijalnego zbiegu przepisów typizujących (art. 11 k.k.);

Art. 2. [Przestępstwa skutkowe z zaniechania]

Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

1. **Przepis art. 2 k.k. statuuje** tzw. generalną klauzulę odpowiedzialności za zaniechania znamienne skutkiem (więcej na temat klauzul tego rodzaju zob. J. Majewski, *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Kraków 1997, s. 116 i n.; zob. też wyrok SN z 22.11.2005 r., V KK 100/05, LEX nr 164374).
2. Komentowany przepis normuje jeden z aspektów **problematyki obiektywnej przypisywalności skutku** – centralnej dla wszystkich przestępstw zaliczanych do kategorii przestępstw skutkowych (zob. komentarz do art. 1, tezy 23–24). Kwestia warunków, które muszą zostać spełnione, aby wolno było uznać kogoś za sprawcę prawnokarnie relewantnej zmiany w układzie świata, z natury skomplikowana, staje się szczególnie zawiła, gdy podstawą przypisania oznaczonej osobie owego skutku jako jej dzieła miałyby się stać oznaczone zaniechanie tej osoby.
3. Co do rozumienia określenia „**przestępstwo skutkowe**” zob. komentarz do art. 1, teza 22.
4. W zależności od tego, jak jest ukształtowany zespół znamion przestępstwa skutkowego rozpatrywanego typu, przestępstwo to może zostać popełnione albo jedynie przez określone działanie, albo jedynie przez określone zaniechanie, albo zarówno przez jedno, jak i drugie.
5. **Komentowany przepis dotyczy wyłącznie przestępstw skutkowych popełnionych przez zaniechanie.** Schemat redakcyjny art. 2 k.k. („odpowiedzialności karnej [...] podlega ten tylko”) wyraźnie nawiązuje do schematu redakcyjnego art. 1 § 1 k.k. Przepis ten spełnia też poniekąd podobną funkcję – **funkcję gwarancyjną**, jednoznacznie przesądzając o tym, że jeżeli podstawą odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe ma stanowić (określone) zaniechanie, to nie może ona spaść na nikogo innego jak tylko na tego, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.
6. Rzeczownik „**zaniechanie**”, od czasownika „zaniechać”, w najnowszych słownikach języka polskiego objaśniany jest jako „powstrzymanie się od działania, które na podstawie określonej normy prawnej powinno było nastąpić” lub podobnie, czasem z zastrzeżeniem, że chodzi o termin prawniczy. Jednakże z analizy wszystkich przepisów kodeksu zawierających to określenie wynika, że nie zawsze służy ono w nich „nazwaniu” zachowania mającego stanowić podstawę odpowiedzialności karnej lub chociażby tylko bezprawnego (zob. np. art. 115 § 18, art. 115 § 20 pkt 2, art. 191 § 1 k.k.), co każe przypisywać mu zakres nieco szerszy, obejmujący powstrzymanie się od (określonego) działania, niezależnie od tego, czy jest to bezprawne, czy zgodne z prawem. Inna sprawa, że kontekst, w jakim użyto terminu „zaniechanie” w art. 2 k.k. (zaniechanie jako podstawa odpowiedzialności karnej), przesądza o tym, iż ten akurat przepis może mieć zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do zaniechań bezprawnych (przekraczających określoną normę sankcjonowaną). Warto odnotować, że kodeksowe znaczenie określenia „zaniechanie” w pełni koresponduje ze znaczeniem zwrotu „sprawca [...] zaniechał działania, do którego był obowiązany”, użytego w przepisach art. 6 § 1 i 2 k.k.

7. **Skutek** to oznaczona zmiana w układzie świata, która odpowiada znamieniu typizującemu skutek, należącemu do zespołu znamion czynu zabronionego określonego typu, np. śmierć oznaczonej osoby jako zmiana w świecie wypełniająca znamię skutku „śmierć człowieka”, należące do zespołu znamion czynu zabronionego stypizowanego w art. 155 k.k. (więcej zob. komentarz do art. 1, teza 23).
8. „**Ten, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi**” to osoba, która *in concreto* była tzw. gwarantem nienastąpienia odnośnego skutku (często przez karnistów określanym skrótowo po prostu „gwarantem”), tj. adresatem normy nakazującej jej podjąć określone działanie lub działania nakierowane na niedopuszczenie do powstania oznaczonego skutku. Można ją nazwać normą statuującą obowiązki gwaranta (nienastąpienia skutku).
9. „**Prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi**” to obowiązek wyznaczony przez normę statuującą obowiązki gwaranta (nienastąpienia skutku).
10. Wykorzystywane w praktyce legislacyjnej **schematy redagowania normy statuującej obowiązki gwaranta** (nienastąpienia skutku) można sprowadzić do trzech następujących: 1) norma nakazuje gwarantowi strzec oznaczonego dobra prawnego przed wszelkimi źródłami zagrożeń (np. stosunek gwarancyjny między rodzicem a życiem i zdrowiem jego małoletniego dziecka); 2) norma nakazuje gwarantowi zabezpieczyć wszelkie dobra prawne przed oznaczonym źródłem zagrożenia (np. stosunek gwarancyjny między właścicielem niebezpiecznego zwierzęcia a wszelkimi dobrami prawnymi, dla których zwierzę to może stanowić zagrożenie); 3) norma nakazuje gwarantowi strzec oznaczonego dobra prawnego przed oznaczonym źródłem zagrożenia (np. norma nakazująca osobie odpowiedzialnej w zakładzie pracy za bezpieczeństwo i higienę pracy zabezpieczenie życia i zdrowia pracowników przed źródłem zagrożeń, jakim jest ruch zakładu; zob. art. 220 k.k.); zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 64–66.
11. **Zakresy zastosowania norm statuujących obowiązki gwaranta podlegają różnym ograniczeniom**, niektóre z nich odnoszą się do wszystkich norm tego typu, inne zaś tylko do niektórych z nich (więcej na temat tych ograniczeń zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 66–78 oraz podane tam piśmiennictwo). Oto najbardziej zasadnicze z tych ograniczeń:
- 1) poza zakresem rozważanych norm leżą te wszystkie sytuacje, kiedy dobru prawnemu, którego ochrona stanowi *ratio legis* danej normy, nie grozi żadne na tyle poważne niebezpieczeństwo uszczerbku, że racjonalnie należałoby je wziąć pod uwagę w kalkulacji rozwoju przyszłych wydarzeń;
 - 2) przedmiotem nakazu kierowanego do gwaranta może być obowiązek przeciwdziałania takim tylko zagrożeniom, nad którymi człowiek jako gatunek jest w stanie w ogóle zapanować, inaczej mówiąc, obowiązek zapobiegania takim tylko ujemnie ocenianym następstwom, których dzięki ingerencji ludzkiej można uniknąć;
 - 3) zakres zastosowania rozważanych norm nie obejmuje wypadków, w których niebezpieczeństwo urzeczywistnienia się ujemnie ocenianego skutku jest obiektywnie nierozpoznawalne;
 - 4) granice zakresowe norm, o których mowa, obejmują wyłącznie działania, które leżą w zasięgu sprawczym gwaranta, nie obejmują działań ratunkowych, których podjęcie jest *in concreto* niemożliwe;

- 5) odnośne normy nie nakazują wykonania czynów, które *in concreto* w żadnym stopniu nie mogą przysłużyć się realizacji celu, jakiemu służy dana norma;
 - 6) omawiane normy nie nakazują gwarantowania odwracania niebezpieczeństw będących pochodną realizacji takich stanów rzeczy, które prawodawca przedkłada ponad stan pełnego bezpieczeństwa dobra prawnego poruczonego pieczy gwaranta; innymi słowy, kierowany do gwaranta nakaz podjęcia określonych działań zapobiegawczych aktualizuje się dopiero wtedy, gdy ryzyko ujemnie ocenianego skutku przekracza pewien próg, tj. gdy według przyjmowanych preferencji jest zbyt wysokie.
12. Istotny jest problem **konkretyzacji obowiązku wyznaczonego przez normę statuującą obowiązki gwaranta**. Odpowiedź na pytanie, co konkretnie jest nakazane czynić gwarantowi w sytuacji, kiedy aktualizuje się skierowany do niego obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa określonego dobru prawnemu, nie jest łatwa i wymaga często żmudnych zabiegów. Rozważana norma nie nakazuje jakiegos postępowania samego przez się, ale nakazuje spowodowanie określonego stanu rzeczy – zapewnienia stanu bezpieczeństwa dobru prawnemu, nad którym gwarant ma pieczę. Czyn wyznaczony przez normę określony jest tu nie wprost, lecz przez swe konsekwencje. Taki sposób określenia czynu nakazanego zakłada odpowiednią wiedzę adresata normy o tym, co należy czynić, a czego zaniechać, aby spowodować urzeczywistnienie się nakazanego stanu rzeczy. Z tego względu to, co gwarant powinien konkretnie uczynić, wyznacza ostatecznie określona dyrektywa techniczna (reguła sprawnego działania). Jest to pochodną wszystkich rozpoznawalnych elementów stanu faktycznego oraz naszej wiedzy o ogólnych prawidłowościach rządzących przemianami otaczającego nas świata, wiedzy o potwierdzonych empirycznie związkach między różnymi stanami rzeczy, dzięki której potrafimy przewidzieć bliższe i dalsze skutki określonych ludzkich działań (więcej zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 74–76).
13. Jeżeli w określonych okolicznościach istnieje nie jeden, lecz **kilka – bardziej lub mniej pewnych – sposobów odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego dobru prawnemu**, nad którym gwarant ma pieczę, należy wybrać sposób optymalny (co nie zawsze oznacza najskuteczniejszy).
14. W wielu wypadkach o konkretyzacji obowiązku wyznaczonego przez normę statuującą obowiązki gwaranta zdecyduje wzgląd nie na prawidłowości bezwyjątkowe (np. prawa fizyki), lecz prawidłowości o naturze probabilistycznej, często nie do końca rozpoznane. W takich sytuacjach podjęcie nakazanego działania przez gwaranta nie będzie dawać praktycznej pewności zabezpieczenia dobra prawnego, lecz tylko **stworzy lub zwiększy szanse na to**.
15. Jeżeli zestawia się ze sobą **zaniechanie i działanie** jako pojęcia określające formy ludzkiego zachowania, to widać zarówno pewne podobieństwa, jak i istotne różnice. Podobieństwo polega przede wszystkim na tym, że oba te pojęcia spełniają w analizach karnistycznych analogiczną funkcję, mianowicie służą wyrażaniu na płaszczyźnie językowej stosunku sprawstwa, a więc relacji, która w prawie karnym odgrywa zasadniczą rolę (więcej na temat statusu zaniechania zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 116 i n.). Z kolei główna różnica między działaniem a zaniechaniem wynika z tego, co jest ich przedmiotem: czyn zdziałany staje się składnikiem rzeczywistości i ją współokreśla; punktem odniesienia w wypadku działania jest zawsze określona zmiana danego układu świata w inny; natomiast czyn zaniechany to czyn, który z tego powodu, że go nie wykonano, nie stał się elementem

rzeczywistości (pozostał czynem tylko możliwym); składnikiem, punktem odniesienia w wypadku zaniechania jest zawsze niezmienione trwanie układu świata pod określonym względem. I właśnie ta różnica przesądza o tym, że kryteria obiektywnej przypisywalności skutku w wypadku zaniechania nie mogą być takie same jak kryteria obiektywnej przypisywalności skutku w wypadku działania (zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 123–124).

16. Spora część przedstawicieli doktryny prawa karnego bardzo wiele uwagi poświęca **próbom znalezienia jakiegoś uniwersalnego, pozanormatywnego „fundamentu” dla obiektywnego przypisywania skutku** na potrzeby odpowiedzialności karnej, uniwersalnego w tym sensie, że adekwatnego zarówno wówczas, gdy podstawą przypisania ma być działanie, jak i wówczas, gdy podstawą przypisania ma być zaniechanie. Zwykle sięgają oni do kategorii wykorzystywanych w modelu obiektywnej przypisywalności skutku, wypracowanym dla działania, mianowicie kategorii przyczynowości lub kategorii spowodowania niebezpieczeństwa dla dobra prawnego. Z uwagi na zasadniczą różnicę w statusie ontologicznym czynów – zdziałanego oraz zaniechanego (zob. teza poprzedzająca), próby te nie mogą się powieść (więcej zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 47 i n.).
17. W swoim czasie bardzo żywy był wśród karnistów **spór o to, czy zaniechanie może być przyczynowe**. Jest on poniekąd wpisany w przestarzałe z dzisiejszego punktu widzenia schematy myślenia wypracowane w klasycznym, kauzalnie zorientowanym systemie prawa karnego, w ramach którego przyjmowano aprioryczne założenie, że warunkiem koniecznym przypisania oznaczonej osobie jako sprawcy prawnokarnie relewantnego skutku jest ustalenie związku przyczynowego między określonym zachowaniem tej osoby a owym skutkiem. Współcześnie rzeczony spór jawi się jako dość jałowy, gdyż wiadomo już, że to nie przyczynowość wyznacza nieprzekraczalne granice obiektywnej przypisywalności skutku na potrzeby odpowiedzialności karnej, lecz normatywne kryteria przypisywalności skutku przesądzają o tym, czy i w jakim zakresie przyczynowość (i jak rozumiana) jest tu wymagana (zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 59). Istota związku przyczynowego bywa ujmowana bardzo rozmaicie, różnice dotyczą zwłaszcza rozumienia przyczyny. Wśród prezentowanych w literaturze filozoficznej koncepcji przyczynowości są również takie, w ramach których zaniechania mogą być przyczynowe. Są to jednak koncepcje, które redukują przyczynowość do kategorii uwarunkowania (przyczyna określonego zdarzenia jako warunek tego zdarzenia), a zatem odchodzą od bliskiego intuicjom potocznym postrzegania związku przyczynowego w kategoriach oddziaływania na rzeczywistość. Podczas gdy czyn zdziałany może oddziaływać na struktury rzeczywistości (gdyż jest jej składnikiem), to czyn zaniechany nie (gdyż do niej nie należy). Mówienie o „związku przyczynowym” między zaniechaniem a skutkiem przestępnym, jakkolwiek w ramach określonych założeń uprawnione, tylko zaciemnia ową różnicę i może prowadzić do nieporozumień. Może mianowicie mylnie sugerować, że chodzi o takie samo powiązanie, jakie mamy na myśli wtedy, gdy posługujemy się terminem „związek przyczynowy” w odniesieniu do skutku przestępnego i działania. Tymczasem, gdy twierzymy, że jakiś zdziałany czyn pozostaje w związku przyczynowym z określonym ustawowo stypizowanym skutkiem, chcemy wyrazić nasze przekonanie, iż ów czyn jest istotnym składnikiem odpowiedzi na pytanie, dlaczego w tym konkretnym układzie okoliczności dany skutek rzeczywiście zaistniał (czyli nasze przekonanie, że czyjeś działanie było jakimś znaczącym aktywnym ogniwem w często skomplikowanej sieci oddziaływań, które doprowadziły do urzeczywistnienia się tego skutku). Zaniechany czyn nie może być istotnym składnikiem

odpowiedzi na tak postawione pytanie. Mówiąc, że jakiś zaniechany czyn jest w związku przyczynowym z określonym skutkiem, moglibyśmy co najwyżej wyrazić nasze przekonanie, iż ten czyn jest istotnym składnikiem odpowiedzi na inne, ontologicznie „słabsze” pytanie – dlaczego w tych konkretnych okolicznościach ów skutek w ogóle mógł zaistnieć, tj. przekonanie, że czyjeś zaniechanie było jednym z warunków urzeczywistnienia się skutku (zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 59, skąd został zaczerpnięty powyższy wywód). Toteż ze względów pragmatycznych lepiej jest założyć w obrębie analiz karnistycznych takie ujęcie przyczynowości, w ramach którego **zaniechania – w przeciwieństwie do działań – nie mogą być przyczynowe.**

18. Negacji tezy o kauzalności zaniechania nie należy utożsamiać z negowaniem **znaczenia wiedzy o zależnościach łączących zdarzenia rozgrywające się w otaczającym nas świecie w procesie obiektywnego przypisywania skutku**, w wypadku gdy podstawą przypisania ma być określone zaniechanie, gdyż jest ono równie doniosłe jak znaczenie tego czynnika w analogicznym procesie, gdy podstawą przypisania ma być określone działanie. Tyle że, kiedy chodzi o działanie, używamy tej wiedzy, aby wyjaśnić, czy zdziałany czyn był istotnym ogniwem w sieci dynamicznych oddziaływań, które doprowadziły do urzeczywistnienia się skutku przestępnego, kiedy natomiast chodzi o zaniechanie – aby wyjaśnić, czy zaniechany czyn, gdyby go wykonano, zapobiegłby skutkowi przestępnemu. W obu przypadkach zastosowanie naszej wiedzy o ogólnych prawidłowościach rządzących przemianami świata jest analogiczne. Jeżeli jednak w przypadku działania badamy przebieg rzeczywistych oddziaływań, które doprowadziły do powstania określonego skutku przestępnego, to w przypadku zaniechania przedmiotem tej analizy jest przebieg hipotetycznych tylko oddziaływań, które miałyby doprowadzić do urzeczywistnienia się stanu rzeczy będącego przeciwieństwem określonego skutku przestępnego, można by rzec – do urzeczywistnienia się swoistego antyskutku przestępnego (W. Wolter używał tu określenia „skutek przeciwny”; zob. W. Wolter, *O tzw. przyczynowości zaniechania*, PiP 1954/10–11, s. 523, 525, 529). Innymi słowy, raz analizujemy to, co rzeczywiście się zdarzyło, aby ustalić, jaki był w tym udział rozpatrywanego działania określonego podmiotu, raz badamy to, co hipotetycznie mogło być się zdarzyć, gdyby tylko dany czyn, którego w rzeczywistości określony podmiot zaniechał, został był w określonym czasie przezeń wykonany, aby ustalić, czy zdziałanie tego czynu mogło zapobiec urzeczywistnieniu się interesującego nas skutku przestępnego. Mówiąc jeszcze inaczej, w wypadku przestępstw skutkowych z działania stosujemy schemat wnioskovania faktycznego, a w wypadku przestępstw skutkowych z zaniechania – schemat wnioskovania kontrfaktycznego (zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 57–59, skąd został zaczerpnięty powyższy wywód, oraz powołane tam piśmiennictwo).
19. Z tych samych powodów nie nadaje się na uniwersalne pozanormatywne kryterium obiektywnej przypisywalności skutku, wspólne dla działania i zaniechania, **kategoria sprowadzenia niebezpieczeństwa dla dobra prawnego**. Patrząc przez pryzmat uwarunkowań przyrodniczych, takie określenia jak „sprowadzenie” („stworzenie”) lub „zwiększenie”, używane w połączeniu z terminem „niebezpieczeństwo urzeczywistnienia się skutku przestępnego”, mogą się odnosić wyłącznie do działania. W wypadku zaniechania można mówić co najwyżej o „nieodwróceniu” („niezlikwidowaniu”) lub „niezmniejszeniu” niebezpieczeństwa urzeczywistnienia się takiego skutku (zob. J. Majewski, *Prawnokarne...*, s. 60–62).

Celem autorów publikacji było opracowanie objaśnień do Kodeksu karnego spełniających wymogi dobrego komentarza praktycznego, tj. nastawionego na omawianie i rozstrzyganie kwestii istotnych z punktu widzenia praktyki wymiaru sprawiedliwości.

Z tego względu poszczególne tezy są formułowane w sposób możliwie zwięzły i przystępny dla czytelnika, a zarazem konkluzywny. Ograniczono do minimum prezentację zagadnień z zakresu teorii prawa karnego i skoncentrowano się na przedstawieniu własnego stanowiska interpretacyjnego autorów.

Przyjęta konwencja ułatwi czytelnikom szybkie znalezienie rozwiązania nurtującego problemu albo właściwego tropu argumentacyjnego.

Książka jest przeznaczona dla przedstawicieli zawodów prawniczych zajmujących się sprawami karnymi. Z powodzeniem będzie służyć również aplikantom prawniczym oraz studentom prawa przygotowującym się do egzaminu z prawa karnego jako pomoc dydaktyczna ułatwiająca poznanie i zrozumienie poszczególnych jego instytucji.

Jarosław Majewski – profesor nauk prawnych; adwokat; specjalizuje się w prawie karnym; od 2002 r. kierownik Katedry Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; autor, współautor lub redaktor blisko 200 publikacji (monografie, komentarzy, artykułów naukowych i glos) z różnych dziedzin prawa, przede wszystkim prawa karnego; w latach 2012–2016 członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości; arbiter Sądu Polubownego (Arbitrażowego) przy Związku Banków Polskich oraz Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim; autor licznych opinii prawnych przygotowywanych na zlecenie organów i instytucji państwowych; wielokrotnie prowadził seminaria szkoleniowe dla sędziów i prokuratorów; współlnik w warszawskiej kancelarii DeBenedetti Majewski Szcześniak.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL